

GÖMÖRI GYÖRGY

ISMERETLEN SZENCI MOLNÁR ALBERT-VERS EGY MARBURGI ANTOLÓGIÁBAN

Jan Turnovius-Turnowski a lengyel későreformáció érdekes, jellegzetes alakja. Nagybátyja, Szymon Teofil Turnowski (1544–1608) a Cseh Testvérek (Jednoty bratrské) nevű, 1548 után Lengyelországban is meghonosodott protestáns vallási közösség szeniorja volt és olyan protestáns személyiségekkel levelezett, mint Théodore de Bèze, J. J. Grynæus és Melchior Junius.¹ Az ifjú Jan Turnowski Glogauban és Boroszlóban tanult és 1588-ban, huszonegy éves korában² indult Andrzej Leszczyński támogatásával külföldi peregrinációra. Gazdag mecénásának köszönhetően mintegy két évet tölthetett Strassburgban, s mivel már ekkor jól verselt latinul, két költeménnyel is bekerült a Johannes Sturmól 1590-ben kiadott *Manes Sturmiani* című nemzetközi gyászantológiába.³ Ezek után Turnowski több svájci egyetemen megfordult, járt Zürichben, Baselben és Genfben, és egy feljegyzés szerint az utóbbi egyetemen „elismerést vívott ki magának a teológiai vitákban való részvételével”.⁴ Ezután, még 1593 májusa előtt visszatért Lengyelországba, ahol a jezsuiták által szított, 1594-es protestáns-ellenes poznańi zavargások idején elpusztult latin nyelven írt verseinek első gyűjteménye, így első verseskötetének a címe *Reliquiarum centuriae secundae...* lett, ez 1600-ban jelent meg Boroszlóban, ahol költővé is koszorúzták.⁵

Időközben Turnowski folytatta lelkipásztori tevékenységét is, a Cseh Testvérek barónói gyülekezetének lett lelkésze és Andrzej Leszczyński udvari prédikátora, 1595-ben pártfogójával együtt vett részt a krakkói szejmen. Életének 1597–1608 közötti időszakáról viszonylag kevés adat maradt fenn, de annyit azért lehet tudni, hogy különböző lengyel kisvárosokban teljesített lelkipásztori szolgálatot. 1608-ban a teológia doktorává avatták a marburgi egyetemen. Ezek után főleg Toruńban élt, ahol lelkész és tanár is volt a helyi akadémián, 1611-ben átdolgozta és bővítve kiadta Artomius énekeskönyvét, 1624-ben pedig a Maciej Rybiński-fordította zsoltároskönyvet újította fel, francia meló-

¹ *Nowy Korbut. Piśmiennictwo Staropolskie*, III, N–Z, Warszawa, PIW, 1965, 358.

² SZABÓ András *Szenci Molnár Albert naplója* új kiadásában (Bp., Universitas, 2003) ezzel kapcsolatban téves adatot közöl (247), ugyanis Jan Turnowski minden lengyel forrás szerint 1567-ben született.

³ A XI. számú elégiának és egy epicediumnak is a szerzője. Rájta kívül még két lengyelországi szerepel a kötetben: Adam Thobolius és a toruńi Huldericus Schoberus; lásd *Manes Sturmiani*, Argentorati. 1590.

⁴ *Literatura polska: Przewodnik encyklopedyczny*, II, Warszawa, PWN, 1985, 505.

⁵ *Nowy Korbut*, 355; *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, Warszawa–Poznań, 1983, 777.

diákra alkalmazva, argumentumokkal. Ekkor már nagylengyelországi szuperintendens is volt. 1629-ben hunyt el.⁶

Jan Turnowski egyszerre volt teológus, fordító (főleg németből) és újlatin költői tevékenysége sokban hasonlít Szenci Molnár Albertéhez. Nemcsak ismerték egymást, hanem a magyar költő latin versben köszöntötte Turnowskit abból az alkalomból, hogy a híres „Polonus” marburgi doktorátust szerzett. Ez az eddig ismeretlen vers abban a 25 daraból álló ünnepi antológiában jelent meg, amelyet 1608. március 8-án adtak ki Marburgban Wolfgang Kezelius nyomdájában, *Prospioneses Doctrinae Theologicae* címmel, a marburgi rektor Gregorius Schönfeld gondozásában, „a lengyel Joannes Turnoviusnak” ajánlva. A Turnovius-antológia egy egybekötött marburgi–heidelbergi kolligátumgyűjtemény kilencedik darabjaként került elő a British Libraryből.⁷ Szerepel benne mindenki, „aki számít” a marburgi professzorok közül: Johannes Hartmann, mindkét Goclenius, Hermann Vultejus, Raphael Eglinus, Combach, maga Schönfeld; ami a „külföldi” hallgatókat illeti, egy csehen kívül csak egy lengyel honfitárs van jelen, Stanislaw Rej „de Naglovice”, de utóbbi két verssel egyszerre, egy latin és egy francia nyelvűvel.⁸ Mindjárt Rej után felbukkan az első magyar: Váradi Farkas (tollhibával: „Farkus”) Gergely, „Ungarus”, egy húszsoros latin verssel, amelynek kezdő disztichonja így hangzik: „Inclita nobilitat virtus sua quemque, nec ulla / Stemmata sunt, quae non porrigat illa suis”. Szenci Molnár naplójából tudjuk, hogy Váradi Farkas február 27-én érkezett Marburgba más magyarok társaságában;⁹ ehhez képest elég hamar vállalkozott egy antológiában való szereplésre. Molnár disztichonokban írt verse a tizennyolcadik darab az antológiában és huszonnégy sorból áll; íme a teljes szövege:

Mira mihi semper visa est prudentia Vatum.
Abdita queis rerum vis seriesque patent.
Isti virtutem memorant sudore parandam,
Atque labore Deum vendere quaeque bono.
Quis neget hinc quondam recte sapuisse Quirites?
Queis virtus & honos maxima cura fuit!
Hi vetuere suos conscendere Honoris in aedem,
(I procul! O procul hinc esto profana cohors!)
Ni prius exculiti: vigilique labore per aram
Virtuti sacram, rite litare queant.
Haec sed cui melius, Turnovi quam tibi nota:
Qui proprio exemplo pandis honoris iter!

⁶ Műveinek felsorolása K. ESTREICHER *Biblioteka Polska*, XXXI. cz. III. tom. XX. (Krakkó, 1936) című részletes bibliográfiájában nyolc lapot tesz ki: 400–408. Zsoltároskönyvét Rakówban adták ki ezzel a címmel: *Psalterz Dáwidów, Przekładania X. Macieja Rybińskiego, Ná Melodie Psálmow Fráncuskich z Argumentami X. Jana Turnowskiego Superintendentá Wielgopol. uczyniony.*

⁷ Jelzete: 837.h.2/9.

⁸ *Prospioneses...*, C/2.

⁹ *Szenci Molnár Albert naplója, i. m.*, 153.

Splendori generis cum te junxisset Camoenas
 Carmina culta libri, vitaeque voxque probent!
 Talia testatur Myrteto missa corona,
 Nempe Melissa quae tibi texta manu est.
 Tu mores hominum late cognoris & urbes,
 Unde per Europam iam tua fama viget.
 Nunc igitur merito vir! concumulatis honore,
 Doctorisque sacri jura decusque capis:
 Mauritiana tibi quae nunc Academia confert:
 Proque salute tua candida vota facit.
 Vive igitur felix Christo duce, cresce, vigesce!
 Et veram populo ad sidera pande viam.

Albertus Molnar Szenciensis Ungarus

Ez a vers némely utalásaival jelzi, Molnár nem csak Turnowski tudósi-teológusi tevékenységét ismeri és értékeli, de tisztában van azzal, hogy az új doktor „egész Európára terjedő hírét” részben latin nyelvű költészetének köszönheti. Lehet, hogy a *Manes Sturmiani* mellett ismerte még Andreas Calagius sziléziai költőnek Turnowskihoz intézett epigrammáját, amely Calagius 1602-ben kiadott versgyűjteményében ezzel a dedikációval szerepel: „Iohan. Turnovii, Equitis Poloni, Poetae docti”.¹⁰ Formai megoldásaiban ez a Szenci Molnár-vers a szerző „marburgi korszakára” jellemző, disztichonokban van írva és van egy sora, amely a Móríc tartománygróf lányához intézett gratulációt, buzdítást isméli a hanai Biblia dedikációs példányából – „Tuque recens virgo cresce, viresce, vige!” (S te is zsenge szűz, növekedj, virágozz és virulj!)¹¹ –, azzal a különbséggel, hogy itt a gratulációs vers utolsó előtti sorában a növekedést és virulást Turnowskinak Krisztus szellemében kívánja a vers szerzője.

Miután Turnowski visszatért Lengyelországba, még egy ízben találkozott Szenci Molnárral, aki 1624-ben, családjával Erdélybe hazatérőben pár napot töltött Toruńban, alighanem Turnowski vendégeként. Érkezését valószínűleg már korábban jelezte a toruńi szuperintendensnek, aki erről 1624. augusztus 23-én tudósította a Hágában tartózkodó Leodiust, a száműzött V. Frigyes cseh király kvesztorát (kincstárnokát), s a levélhez Molnár is hozzáírt néhány sort, amelyben közli, hogy máris tapasztalta a toruńi szuperintendens iránta való „jóindulatát”.¹² Ezek után még egyszer válthatott levelet Turnowski doktorral, hiszen egy későbbi, Leodiushoz írt levélben utal arra, hogy „korábbi [titkosírással írt] leveled, melyet Turnovius úrra bízál, nem veszett el”, hanem eljutott Bethlen Gábor kezeihez, aki azt aztán továbbította a Kassán tartózkodó Molnárnak.¹³ Ismervén Szenci Molnár levelezési szokásait, valószínűnek látszik, hogy e levél vételét visszaigazolta Jan Turnowskinak, akihez 1608-ban írt gratulációs verse érdekes adalék a késő-humanista lengyel–német–magyar kapcsolatok történetéhez.

¹⁰ Andreas CALAGIUS, *Epigrammatum ... centuriae sex*, Frankfurt/Oder. 1602, V. könyv, 173.

¹¹ ItK. 2000, 753–754.

¹² *Szenci Molnár Albert válogatott művei*, Bp., 1976, 629.

¹³ *Uo.*, 631.